ANALELE
ACADEMIEI ROMÂNE

SERIA II. — TOMUL XXXV.

1912—1913.

MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

CU 4 STAMPE, 2 HĂRȚI, 4 FACSIMILE, 14 TABELE ȘI 21 FIGURI IN TEXT

BUCUREȘTI
LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. și C. SFETEA

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ.

VIENA
GEROLD & COMP.

1913.

35,434

Prețul 8 lei.

CONDIȚIILE DE POLITICĂ GENERALĂ IN CARI S'AU INTEMEIAT BISERICILE ROMÂNEȘTI

IN VEACURILE XIV—XV

DE

N. IORGA

Membru al Academiei Române.

Ședința dela 1 Martie 1913.

Adunarea actelor grecești privitoare la Români pentru volumul XVI din colecția Hurmuzaki îmi chiamă luarea aminte mai de aproape asupra unor puncte, adesea chiar esențiale, privitoare la istoria noastră religioasă și politică. Unul din ele e întemeierea, între 1359 și 1400, a Scaunelor arhierești canonice pentru nouăle fundațiuni de Stat ale Ţerii-Românești și Moldovei.

Asupra împrejurărilor, cunoscute din fericire prin păstrarea într'un manuscript al Bibliotecii Imperiale din Viena a scrisorilor și hotărîrilor respective, în cari Iachint de Vicina la Dunărea-de-jos, în Dobrogea noastră de astăzi, a ajuns cel dintâiu Mitropolit al «Ungro-Vlahiei» și, după trecerea de jumătate de veac, Iosif a fost recunoscut de Constantinopol ca episcop dintâiu al «Maurovlahiei», — avem lămuriri de fapt destule. Intr'un studiu mai nou colegul nostru d-l N. Dobrescu le-a interpretat cu îngrijire și mult bun simț. Mi s'a părut însă că trebue să se mai facă un lucru.

Anume *să se puie în legătură aceste creațiuni bisericești cu ordinea politică a timpului, și nu numai la noi, în Voevodatele ce se ridicau, dar și în vecinătatea noastră, și nu atâta cu cea latină, catolică, pentru care aceasta s'a și făcut în parte, cât pentru cea ortodoxă, răsăriteană.*

E necesar a se stabili legături în acest sens și pentrucă întemeierile de Mitropolii și de episcopate nu erau, pe departe, acte curat religioase, având a face numai cu o veche orânduire canonică. Nu, ci totdeauna, și în acest veac al XIV-lea mai ales,

când formele politice cari se schimbă așà de mult, tinzând spre mari concentrări monarhice, spre unități militare ofensive, își supun, dela robia Papalității în Avignon-ul regilor Franciei până la prezidarea de Paleologi a vieții bisericești în Bizanțul recâștigat la 1261 pentru ortodoxie, organizările clerului, — elementul politic e totdeauna amestecat și el domină uneori. In Constantinopol hotărîrile căpeteniei legii drept-credincioase se ieau cu învoirea «celui dela Dumnezeu prea puternic și sfânt autocrat, prea înălțatul Impărat al Romanilor, adunarea tuturor celor bune, prea înseninatul și mult iubitorul de oameni», către care acela ce dorește să aibă lângă dânsul un Vlădică legiuit trebue să arăte «bunăvoință și iubire». Iar în Rusia Mare, în Rusia Mică, din care se deslipește oarecum Moldova, ambiții și necesități politice trezesc, lasă să cadă ori chiar distrug formele cele nouă ale ortodoxiei.

Aceasta e explicația paginelor ce urmează.

In Maiu 1359, cum am spus, Mitropolitul Iachint al Vicinei dobrogene, care prin aceste părți nu-și aveà poate destui credincioși, și deci fusese atras în Țara-Românească de Domnul de acolo —probabil el însuș stăpânitor al Vicinei, așezată la gurile Dunării, în drumul dela Brăila spre Chilia —, Alexandru Vodă, biruitorul asupra Ungurilor, capătă dela Patriarhul ecumenic Filoteiu voia să rămâie statornic la dânsul, jucând rolul de Mitropolit al țerii pe care cancelaria religioasă bizantină — de sigur ca și cea politică de acolo — o numià, cu un termen popular curent, «Ungrovlahia», Vlahia de către Unguri, ca s'o deosebească de Vlahia sau de Vlahiile balcanice, întocmai cum Genovezii din Caffa ziceau cevà mai târziu «Valahi ungurești» («Valachus sive Ungarus» sau simplu: «*Ungarus*») Românilor munteni și «Valahi poloni» («Vellacus Pollanus») celor din Moldova (1). Nu se creà o nouă reședință episcopală, nici un oraș muntean nu erà ridicat la rangul de Scaun pentru un Vlădică, — și vom vedeà ce susceptibilități se cruțau când nu se dădeà această calitate Argeșului, reședința obișnuită a Voevozilor, unde se ridicà Mitropolia, de curând reparată fără a i se atinge liniile pur bizantine ori pictura atonică ascunsă supt pătura groasă a tencuelilor repetate. Patriarhul recunoșteà o stare de lucruri pe care o creaseră și nevoile țerii, și dorința de mai mare siguranță, putere și prestigiu a episcopului grec dela Dunăre și tendința lui Alexandru însuș de a se înfățișà altfel decât ca un Voevod ciobănesc într'un fund de munte, ci ca un stă-

(1) V. Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 45, No. 2; p. 46, No. 2; p. 47, No. 2; p. 48, No. 1.

pânitor statornic și legitim dominând o țară cu hotare în stilul bizantin pe care-l puteà admirà la vecinii săi de peste Dunăre. Ordinea cea nouă erà să înceapă de fapt numai după moartea bătrânului Iachint, tolerat mai mult în noua sa calitate, când Scaunul patriarhal își reservă formal, cu insistență, ca o condiție neapărată a toleranței sale, dreptul de a trimete de-a dreptul, lui Alexandru însuș sau urmașului său, Mitropolitul — evident grec, din Curtea patriarhală, din «chiliile» Ecumenicului (1) — pe care-l va găsì cu cale și pe care Domnul nu va aveà decât să-l primească după toată cuviința și să-i puie fiii sufletești supt legiuitul toiag.

Care erà atunci situația «prea puternicului și sfântului Autocrat» către care Alexandru își arătase toată «bunăvoința și iubirea» pentru a căpătà în schimb această concesie?

In 1354 murise Ștefan Dușan, Țarul «Sârbilor și Romeilor», cuceritorul Macedoniei, cea mai mare figură a Serbiei medievale. *Cu el principatul muntean stătuse în anume legături cari nu se pot lămurì astăzi îndeajuns.* Să amintim numai că fiica lui Alexandru, Anca, ajunse Țarină la Sârbi prin căsătoria ei cu Uroș, fiul și urmașul lui Dușan. Acest nou Țar erà lipsit însă de orice autoritate, și moștenirea părintească se desfăcù în bucăți. In luptele împotriva Turcilor rassa sârbească erà să fie reprezentată prin Craiul Vucașin, un uzurpator, și prin Uglieșa, fratele său, pe cari Țara-Românească îi va ajutà în zadar când se va da lupta hotărîtoare de pe malurile Mariței în 1371.

Cel dintâiu lucru pe care-l făcù Dușan, care visà de Constantinopol, oferind Pera Venețienilor, fu ridicarea episcopului de Ipec sau Peciu la rangul patriarhal (2). Să credem oare că Țara-Românească a stat fără legături cu această Patriarhie, fără a ținea în seamă noua și onorabila înrudire, și aceasta într'o vreme când, pe de o parte, ea aveà nevoie de rândueala sa bisericească, iar, pe de alta, nu se puteà pune temeiu pe viitorul grecității, cu totul istovite în lupta lui Ioan al VI-lea Cantacuzinul cu Paleologul Ioan al V-lea?

Se pare că această atârnare bisericească de Patriarhia Sârbilor a fost împiedecată de înrâurirea, foarte puternică, a Bisericii latine, care, din Ungaria, își întindeà propaganda și organizarea asupra

(1) V. pentru un Mitropolit al Moldovei din veacul al XV-lea Syropulo, ***Historia vera unionis non verae, in principio*** (și în vol. XVI din «Hurmuzaki»).

(2) Iorga, ***Latins et Grecs d'Orient et l'établissement des Turcs en Europe,*** in «Byzantinische Zeitschrift», 1906, p. 206 și nota 6.

acestor regiuni „de peste munți“, asupra acestei «Transalpine», care, și când se chemă «Cumania» și după aceasta, era privită de stăpânitorii unguri, ce se intitulau și regi ai Cumanilor, ca o provincie a lor, de vechiu drept istoric. Intâia episcopie, de cotropire și asimilare religioasă, a Cumanilor căzù pentru mult timp odată cu năvălirea Tătarilor și prada lor la Milcov, unde stăteau șefii ei, și, dacă numai către mijlocul veacului al XIV-lea marea politică imperialistă a lui Carol-Robert și a lui Ludovic cel Mare, Angevinul cu visuri nemărginite, încercă s'o învie (1), Argeșul, reședința Marilor Voevozi români, primì încă dela început reprezentanți ai credinței latine, meniți, firește, să joace acelaș rol pe care-l jucaseră, cu un veac înainte, episcopii Cumanilor. Deși pomenirea lor nu se află în izvoare diplomatice, cari știu numai de silințele noilor propagatori ai catolicismului pe aceste terenuri străbătute odată de Dominicani, călugării din harnicul ordin de rătăcire săracă al Sfântului Francisc, putem afirmà că la noi erau episcopi de legea regelui vecin încă din vremea când, după înfrângerea Ungurilor la 1330 de Basarab Vodă, se făcù pace între un suzeran care părăsià pe tăcutele drepturile sale și între un vasal care dovedise că-și poate apără neatârnarea (2). Căsătoria lui Alexandru cu Clara, despre care s'ar puteà crede că a fost fiica vreunui nobil de peste munți, poate a vreunui Voevod român trecut la confesiunea apuseană, ar fi întărit aceste legături cu Roma, care-i aduceau laudele Papei, dar toți copiii lui erau să fie crescuți în ortodoxie (3). Faptul însă că această Clara e înfățișată de Papa la 1370 ca una care a fost «luminată de Duhul Sfânt» («tu Spiritus Sancti lumine illustrata»), ne-ar da mai curând impresia că e vorba de o convertire petrecută de curând a unei principese ortodoxe și, în legătură cu numele de Slava pe care Luccari îl atribue fiicei Clarei, ne gândim dacă n'avem a face cu o greșeală de copie dintr'un alfabet în altul ori cu vreo traducere. E adevărat că întemeierea canonică a episcopiei de Argeș sau, mai bine, ridicarea Argeșului la rangul de Scaun episcopal datează numai din ziua de 9 Maiu 1380, când Predicatorul Nicolae

(1) *Studii și documente*, I-II, Prefața, p. XVIII și urm. Episcopii cei noi de Milcov, propuși sau numiți: Vitus (1332), Toma de Nympti (1347), Bernard (1357), sunt pe teritoriul Domnilor Țerii-Românești, nu pe acela al Domnilor Moldovei, cari ajunseră numai foarte târziu aici. Tot așà putem considerà pe toți urmașii lor până pe la 1430.

(2) V. *ibid.*, pp. XXIII-VI.

(3) Hurmuzaki, I², n-le CXXII—III.

Antonii ocupă acest loc, pus în legătură cu arhiepiscopia de Kalocsa (1), dar nu trebue să uităm că înainte fusese *o întreagă operă franciscană*, pe care o moşteniau acuma Dominicani sprijiniţi de Papa din Roma. Şi mai ales trebue să se aibă în vedere că în recomandaţiile Patriarhiei către Alexandru Vodă se vorbeşte, nu de un amestec sârbesc, de o intruziune dela Ipec, pe care acum veniă s'o înlăture legitimitatea ierarhică bizantină, ci de ispita pierzătoare a Latinilor, cari, ei, ar fi dat prin urmare cele dintâi forme episcopale.

Cu toată momentana lor hegemonie, Sârbii nu vor fi îndrăznit a-şi întinde înrâurirea asupra noastră şi dintr'un hotărîtor motiv politic. De mult regele Ludovic al Ungariei aşteptà momentul să intre în Balcani, încunjurat de nimbul unui căpitan de cruciată, binecuvântat de Sfântul Părinte dela Roma, pentru a restabilì în folosul său şi al dinastiei sale franceze, aplecată spre mari aventuri cavalereşti şi spre asalturi către Impărăţia Răsăritului, vechiul Stat franc al lui Balduin de Flandra, pe care-l dărâmaseră, într'o clipă fericită, Paleologii. Pregătit de lupta pentru cucerirea Macedoniei, pentru înlocuirea Grecilor, înduşmăniţi între sine, în Constantinopol, pentru substituirea Sârbilor săi ca element dominant în aceste părţi, *Duşan a avut totdeauna o deosebită grijă de a trăì bine cu vecinul, aşà de ambiţios şi de neliniştit, dela Nord, care puteà să reclame drepturile de suzeranitate ale Arpadienilor*. Incă din 1354, Ludovic, jignit de apucăturile împărăteşti ale acestui vasal, se gătià de un răsboiu menit să distrugă cuibul de schismă şi de intrigă politică de peste Dunăre, şi la 1356 Ungurii câştigau biruinţa asupra noului Impărat din Balcani. Numai grija regelui Ungariei pentru stăpânirea asupra Dalmaţiei, care-l legà de acel Apus din care nu se despărţise niciodată cu totul, întrerupse o cruciată care ar fi putut aveà urmările cele mai însemnate pentru vieaţa Răsăritului (2). In asemenea împrejurări, orice amestec sârbesc în afacerile bisericeşti muntene ar fi însemnat o provocare la adresa Ungariei, şi Duşan aveà tot interesul să n'o facă, înainte ca şi după călcarea de hotare din 1354.

In ce priveşte pe Bulgari, pe cari-i scăpase de pieire suirea pe

(1) După Erler, *Der liber cancellariae apostolica vom Jahre 1380*. Leipzig, 1888, p. 26 şi urm., în Vladislaw Abraham, «Organizaţia Bisericii catolice în Rusia» (polonă) şi de acolo în *Convorbiri literare*, an. 1904, p. 415.

(2) V. articolul meu *Lupta pentru stăpânirea Vidinului*, în «Convorbiri literare» pe 1900, pp. 964-5.

tron, poate cu ajutor unguresc, a dinastiei Terterizilor, pornită din Vidin și având o obârșie «cumană», care nu exclude sângele românesc — noi înșine fiind Cumani, ca și barbarii uralo-altaici cari ne stăpâniau —, apoi a Sișmanizilor, de aceeaș rassă (1), *ei nu erau în stare să încerce dincoace de Dunăre, în forme ierarhice bisericești, o supremație politică.* Mihail de Vidin, cel dintâiu Sișmanid, se putù întărì în Domnie numai măgulind pe Bizantini prin luarea în căsătorie a văduvei ultimului Terterid, fiică a lui Andronic Paleologul cel Tânăr, în locul soției dintâi, fată de Craiu sârbesc; puterea lui de mai târziu vine din lungul conflict dinastic în Bizanț, între cei doi Andronici, cari pregătiau astfel, fără să știe, căderea apropiată a Imperiului. In Voevodatul românesc ce se alcătuise în Carpați, Mihail văzù un sprijin împotriva Sârbilor, cari se găsiau în plină expansiune în vreme ce decăderea bulgărească erà vădită pentru oricine. De aici căsătoria nepotului său Alexandru cu fiica lui Basarab Vodă, fiu al lui Tihomir-Ivanco (Iancu)(2),—căsătorie care, de altfel, nu erà, de sigur, întâia legătură între Domnii Țerii-Românești și neamul vidinean al lui Sișman, căci numele de Alexandru pe care-l poartă și fiul lui Basarab, viitor Domn în Argeș, numele «Machedonului», puțin obișnuit în Carpați ca și în Balcani, arată o înrudire mai veche între cele două seminții. «Tatarii» pe cari-i întrebuințează Mihail în luptele cu Bizantinii din partidul dușman și cu Sârbii, sunt *Români munteni*, căci Dușan va spune mai târziu despre Basarab că erà, nu numai «domn cuman» (господство кишко), dar și stăpânitor al «vecinilor Tătari Negri», și «Tătarii» apar și ca luptători pentru desrobire în ciocnirea aceluiaș Voevod cu Carol-Robert (3). De altminterea, până la sfârșit, în ceasurile de greutate și de primejdie Mihail căută adăpostul sigur și bine cunoscut al Vidinului, de unde neamul său plecase spre biruință și spre putere (4).

In acest timp Patriarhul din Constantinopol puneà episcopi la Sofia-Triaditza și numai Patriarhul din Târnova se îndărătnicià să nu pomenească pe cel din Țarigrad, care se plângeà amar de aceasta

(1) Un frate al lui Mihail se chiamă Balaur. — Pentru d-l Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 282, această origine (Pachymeres, II, p. 265: Τερτερῆς ἐκ Κομάνων ἦν) s'ar explicà printr'o imigrație cumană în Bulgaria. Se știe însă că, la înfrângerea lor de Tătari, Cumanii trecură în Ungaria. In luptele pentru Scaunul de Țar Sișman caută, după cronicarul sârbesc Daniil, adăpost în Banatul Severinului *(ibid.)*.

(2) V. *Studii și documente*, III, Prefața. Cf. Hasdeu, *Negru-Vodă*, p. CLXXXIII.

(3) *Ibid.* și Hurmuzaki, I, anul 1330.

(4) După Daniil, Jireček, *l. c.*, pp. 293-4.

în rugăciunile sale (1). Acest din urmă ierarh slav ar fi putut pretinde la organizarea Bisericii româneşti. Cu atât mai mult, cu cât e vremea în care, împotriva Hesihaştilor mistici şi a Adamiţilor goi, se ridică stricta ortodoxie luptătoare a lui Teodosie Târnoveanul († după 1356 la Constantinopol), care-şi începe dela Vidin, într'un Ţinut de bogomili, propaganda, având ca ucenic mai de seamă pe acel viitor Patriarh Eftimie, care fu una din gloriile Bisericii bulgăreşti: lângă Sofia de azi se ridică paisprezece mânăstiri de cărturari, şi două mari soboare pentru curăţirea credinţei se ţin, în 1350 şi 1355 (2), la Târnova, de sigur cu participare românească (3). Piedeca n'a fost atâta aruncarea în mânăstire de către Alexandru a fetei lui Basarab, Teofana, mama principilor Asan, Mihail şi Sracimir (Straşimir) şi a principesei Keratza, care luă pe Andronic fiul lui Ioan V (4), pentru a puteà luà pe Evreica Teodora. *Statul pe care-l reprezintà Eftimie supt raportul eclesiastic nu erà însă destul de tare pentru a luà asupră-şi această misiune.*

Români şi Bulgari fură de o potrivă sdrobiţi, la 28 Iunie 1330, în marea înfrângere dela Velbujd (Chiustendil), prin care se hotărî al cui va fi Ţaratul efectiv de a doua zi. Viitorul Ţar al «Sârbilor şi Romeilor» erà el însuş între biruitori. Pe Mihail însă îl îngropară într'o mânăstire din apropiere. Fata lui Basarab erà acum, lângă soţul ei Alexandru, Ţariţă în Târnova. La aceiaşi «Tătari» se adăpostise şi concurentul său Şişman al II-lea, zis sârbeşte şi Ştefan, iar, după trecerea mai târzie la catolicism, Ludovic (după Ludovic al Ungariei), fiul Anei Craiului Miliutin Sârbul (5).

Peste câtevà luni regele Ungariei încercà să puie capăt apucăturilor de neatârnare ale Ţerii-Româneşti şi erà cu totul bătut în munţii Muscelului. Deoarece Serbia cuceritoare apucă supt Duşan alt drum şi Bulgaria lui Alexandru, sprijinită mai mult pe înrudiri — o soră, Elena, după regele Serbiei, un fiu, Mihail, după o fată

(1) Hurmuzaki, XVI (supt presă.

(2) Miklosich şi Müller, I, p. 436 şi urm. plângerea Patriarhului constantinopolitan către Sinod împotriva celui din Târnova. Cf. *ibid.*, pp. 453-4, no. CXCVI.

(3) După Vieaţa lui Teodosie, inaccesibilă mie, în «Citeniile» societăţii istorice din Moscova, 1860, I şi, după un manuscript, în Jireček, *l. c.*, p. 310 şi urm.

(4) Miklosich şi Müller, I, pp. 432-3, an. 1355.

(5) Jireček, *l. c.*, p. 298. Pentru această luptă, pentru trecerea anterioară a lui Mihail contra Sârbilor, prin «Panonia», adecă prin părţile de jos ale Ţerii-Româneşti, *Studii şi documente,* II-III, pp. II-III, LV şi urm.

a lui Andronic —, nu erà capabilă de ofensivă sau de un ajutor puternic la ofensiva vecinilor, alianța cu Ungaria, reluarea, într'o formă mai prielnică, a legăturilor cu regele latin, erà o necesitate pentru Românii din Argeș.

Ea trebuià să se oglindească și în organizația bisericească.

III.

Scăpat de competițiunea primejdioasă a lui Dușan, Imperiul bizantin păreà că poate să aibă câțivà ani de netăgăduită prosperitate. In 1359 murise și puternicul emir osman Urcan, ai cărui tovarăși de pradă găsiseră prilej a se amestecà așà de adeseori în Peninsula Balcanică, unde-și făcuseră, după cutremurul din 2 Martie 1354, un puternic lagăr permanent, la Galipoli (1). Câtevà luni după această ocupație, ale cărei urmări, așà de mari pentru istoria lumii, nu le prevedeà nimeni, Ioan Paleologul intrase prin surprindere în Constantinopol și pusese capăt chestiei dinastice, aruncând în mânăstire pe Cantacuzinul învins (2).

Turcii lui Murad stricară însă toate planurile de viitor. Tocmai în clipa când, cu voia lui Ioan al V-lea, Patriarhul dădeà voie Mitropolitului de Vicina să rezideze până la moarte lângă Domnul „Valahiei de către Unguri", un nou avânt al emirului celui nou cucerise Tzurulon, Burgas, Mesena, Demotica, amenințându-se de acum și calea de negoț spre Miazănoapte și cea către Apus (3). *Recunoașterea Mitropoliei nouă a Ungrovlahiei erà deci înainte de toate un act politic:* nu e vorba de o pornire cuceritoare a Patriarhiei, care să caute a-și supune — cum nu cutezase până acum, de frica Ungurilor, — pământuri nouă jurisdicției și supravegherii sale, ci de câștigarea unui nou sprijin, față de sfărâmarea sau de dușmănia Slavilor vecini, în luptele grele ce erau să vie (4).

Pe acel timp Bulgarii păstrau episcopiile, mitropoliile de Silistra, de Črven, de Lovcea, de Sofia și de Oveč (5). Vicina nu e pomenită, cum nu e pomenită nici Varna, a cării păstorie erà unită de Patriarh cu a Mesembriei și Anhialului, de care atârnà și acea țară

(1) *Latins et Grecs*, p. 214.
(2) *Ibid.*, p. 216.
(3) Villani, în Muratori, p. XIII, col. 549-50, 650, 663.
(4) Intr'un pomelnic reprodus și în Hurmuzaki, I², se pomenește între Bulgarii căzuți în luptă cu Turcii și Românul Bodiul.
(5) Hurmuzaki, *l. c.*, pp. 807—8.

Καρβουνᾶ, care făcuse parte din posesiunile lui Ioan Asen (1). Ştim, pe de altă parte, că şi Chilia şi Karnava şi chiar Silistra erau socotite până în ultimele timpuri ca nişte „castele ale Patriarhiei" (2). Incă la 1380 Patriarhul dădeà „exarhia şi administraţia" castelelor patriarhale de lângă Varna, Kalliakra, Silistra (Τρίστρεα), Karnava (Kavarna), Kranea şi Geraniai, Mitropolitului Varnei (3).

De pe pământ de ierarhie bizantină, nu de pe pământ de ierarhie bulgară, veniă deci Iachint, el însuş un Grec, *care fără îndoială introduse la noi liturghie greacă*, în locul celei slavone, dacă se poate crede că „pseudoepiscopii" de cari vorbeşte Papa la începutul veacului al XIII-lea, ca seducători ai Românilor şi duşmani ai catolicismului (4), erau, deşi fără Scaun, în legătură cu ierarhia bulgară din Imperiul Asăneştilor, şi nu nişte emisari, «diezi», «goşti», ai bogomilismului care a lăsat în munţii Muscelului, Buzăului, Făgăraşului, Secuimii iubirea, caracteristică, pentru numele din Vechiul Testament.

IV.

Schimbări mari se petrecură însă îndată, înlăturând această trecătoare rânduealǎ bisericească pentru Românii din stânga Dunării, pentru toţi «Românii de spre Unguri».

La 1361 încă, Adrianopolul ajungeà în stăpânirea lui Murad, şi la o izgonire a Turcilor din Europa nu se puteà gândi nimeni. O nouă putere apăruse în Balcani, şi una care, vădit, din nevoia firească a prăzii pentru asemenea bande permanente, nu-şi puteà găsi astâmpăr.

Deci în Apus idea cruciatei, care niciodată nu fusese cu totul părăsită, puse şi mai mult stăpânire asupra spiritelor. In anul următor după tentativa fericită a regelui Petru de Cipru asupra Alexandriei, vărul lui Ioan al V-lea, contele Amedeu al VI-lea de Savoia, vine, anume pentru a-şi îndeplinì votul de cruciată prin scoaterea păgânilor din Europa, la Galipoli. Când, în Maiu, el se înfăţişă acolo, nu găsì pe ruda sa împărătească în marginile stăpânirii sale.

In 1364, la 16 Noemvrie, murise Alexandru Vodă al Ţerii-Romă-

(1) Miklosich şi Müller, I, p. 502, no. CCXLIV; Hurmuzaki, *l. c.*
(2) *Ibid.*, p. 1, no. I.
(3) Miklosich şi Müller, I, p. 528, no. CLXXII.
(4) Zimmermann-Werner-Müller, *Urkundenbuch*, I, pp. 60 1.

nești; după câtevà luni, la începutul anului 1365, închide ochii și omonimul său, Țarul din Târnova. Chestia moștenirii bulgărești, măcar în părțile Vidinului, se deschideà și, deoarece Ungaria nu recunoscuse niciodată solemn și definitiv noua stare de lucruri în Țara-Românească, se deschideà și această chestie «cumanică» de «dincoace de munți».

Serbia, în starea de atunci, n'aveà cuvânt; Ungaria singură puteà să vorbească, și regele Ludovic, întors din Apus, erà în culmea puterii sale. El stătù întâiu pe gânduri, între un atac asupra Severinului, vechea cetate ungurească luată de Munteni și între o trecere a Dunării la Vidin, unde se așezase, cu titlul de «Țar binecredincios» — și de sigur nu numai pentru Vidin, ci pentru toți Bulgarii — Strașimir.

Și aici luptă cu Domnul muntean cel nou, Vlaicu, căci soția lui Strașimir erà sora acestuia și *fără acest sprijin acesta n'ar fi îndrăznit să înnoească timpurile stăpânirii separatiste de Vidin, care, odată însă, atârnà de Ungaria.* Expediția avù un succes deplin: luptară pentru apărarea Vidinului numai «Iazigii», deci «Cumanii» din straja Țariței românce, care, împreună cu soțul ei, plecă în robie ungurească. Comandanți în cetate fură lăsați Voevodul Ardealului însuș și fratele său, Banul de Severin (1). Erà vădit că Ludovic înțelegeà să-și deschidă o poartă în Balcani, unde voià și puteà să fie stăpânul.

Aceasta o recunoscù și Ioan al V-lea. A doua zi după pierderea Adrianopolei, fără ca Bulgarii, Sârbii să se fi mișcat în folosul lui ori măcar în folosul lor, el se hotărî a face ceeace niciodată înaintea lui nu făcuse un împărat bizantin: își luă toiagul de drum și se îndreptă spre Vidin, pentru ca din acest loc de cucerire ungurească să treacă, întovărășit de Voevodul Dionisie, prin Caransebeș la Buda, unde erà să petreacă până în iarna aceluiaș an 1366, când, cum vom vedeà, i se oprì întorsul.

Niciodată Ludovic nu avuse în acest Răsărit pe care voià să-l câștige pentru Biserica romană, o situație mai strălucită. In unire cu contele de Savoia, supt aceeaș binecuvântare a Papei, el visà de Imperiul latin.

O reacțiune răsăriteană, ortodoxă aduse însă căderea acestor planuri mari.

(1) *Lupta pentru Vidin, l. c.*

Deocamdată «principele din Târnova», Sişman îşi trimete trupele supt Vidin, «şapte boieri cu şapte cete» (1), şi, în schimb, Vlaicu, jignit de tratarea surorii sale, nu dă cele trei, patru «steaguri» ce se aşteptau dela el.

Când Impăratul voì să se întoarcă acasă, el întâlnì împotrivirea lui Sişman, care, înrâurit poate şi de Turci, ca unul a cărui soră Thamar erà soţia Sultanului, vedeà într'însul pe un aliat al catolicilor.

Şi Dobrotici, aventurierul care aveà castelele dela Marea Neagră cu titlul bizantin de Despot şi cu onoarea unei înrudiri împărăteşti, se ridică împotriva încercării îndrăzneţe a lui Ludovic, şi cu atât mai mult cu cât trupele contelui de Savoia atacau şi recuceriau pentru Imperiu, între altele, posesiunile lui, ca Emona, pe malul Mării Negre, având chiar intenţia de a trimete corăbii pe Dunăre ca să aducă pe acest drum de apă pe Ioan al V-lea la Constantinopol unde erà aşteptat.

Rezultatul fu: nesuccesul cruciatei şi răsboiul cu Ţara-Românească. Vlaicu — sau soldaţii lui — întră în Vidin după retragerea regelui care-şi făcuse apariţia în Noemvrie 1368. La nimic nu folosise declaraţia lui de vasalitate din 20 Ianuarie al acestui an. Biruinţa lui Dragomir pârcălabul de Dâmboviţa asupra cetelor ungureşti din Ardeal nu hotărî lupta ce se deschisese. Dar, dacă Vlaicu nu păstră Vidinul, nu-l avù nici regele: el fu încredinţat arhiepiscopului de Gran pentru a-l da lui Straşimir când se va întoarce în cetatea sa (vara anului 1369) (2).

Se pare că în cele câtevà luni de stăpânire ale lui Vlaicu, el cerù şi căpătă dela Patriarhie întemeierea unei Mitropolii vidinene. Mai târziu vedem şi pe Straşimir cerând un Mitropolit, deci cel dintâiu pe care-l întâlnim încă dela 1370, *în legătură cu ierarhia munteană*, nu erà după cererea lui. Să ne amintim că Banatul vidinean al lui Ludovic cuprindeà Mehadia, Caransebeşul, Orşova, etc. şi vom înţelege că acest Mitropolit erà şi pentru malul nostru, *pentru Banatul Severinului*, unde fiind Scaun de episcop catolic în veacul al XIII-lea, Patriarhul nu îndrăznise să aşeze Mitropolitul său. Acest Mitropolit al lui Vlaicu fu apoi mutat la Sofia-Triaditza pentru a nu supărà pe Unguri cari aduseseră propaganda Minoriţilor.

Cu gândul la Polonia, unde aveà drepturi de moştenire, Ludovic

(1) *Századok* pe 1900, no. IV.
(2) *Lupta pentru Vidin, l. c.*

părăsì planurile sale de cruciată și de împărăție bizantină. Recunoscù lui Vlaicu și Severinul și Făgărașul dat lui, ca duce vasal, încă dela început.

Dar, în schimb, Vlaicu trebuì, și supt influența Clarei, să primească pentru țara sa catolicismul și, *legând-o bisericește pentru întâia oară cu Ardealul, să ceară dela episcopul vecin un sufragant, în 1369* (1). El declară că și supt Alexandru Vodă și supt înaintașii lui aceasta fusese dependența țerii sale (2). Dar se îngrijà în schimb să adreseze circulara de recunoaștere numai «cetățenilor, popoarelor, oaspeților, de orice neam sau limbă ar fi, cari țin ritul și datina Sfintei Biserici Romane în toată Țara-Românească». In curioasa danie către Ladislau de Doboka, «luptător contra Turcilor și Impăratului de Târnova» — pe care o dă Fejér după un original necunoscut (3)—, el jură chiar pe Maica Domnului și pe Sfinții Ștefan, Ladislas și Emeric, patroni ai Ungariei catolice. In 1370, Papa aduceà laude Doamnei văduve «Clara», care adusese la catolicism pe soția lui Strașimir, fiica ei—deși credem că aceasta căpătase în timpul șederii ei și a soțului ei între Unguri, ca prinși de răsboiu, aplecarea către legea Apusenilor și că această aplecare, manifestată public, erà întreținută de mănținerea Franciscanilor în Vidin, ca și de înrâurirea ungurească asupra cetății—, și i se cereà să stărue pe lângă Anca, a Serbiei, cealaltă fată, recunoscută de Sfântul Scaun numai ca «regină», Craliță. Darul de potire de aur și de veșminte pentru bazilica Sfinților Apostoli motivase scrisoarea. Vlaicu, Ladislau *(Latislaus)*, «Voevodul Vlahiei», nu trimesese nimic, dar dușmănia sa împotriva Turcilor îl recomandă Scaunului roman (4).

Erà vremea când și în provincia românească, de curând înființată și smulsă din atârnarea Ungariei, se întemeià episcopia de Siretiu, după cererea și cu sprijinul lui Lațcu Vodă, fiul lui Bogdan.

V.

Mândria bizantină scăzuse în acest timp așà de mult, încât gândurile de Unire cu Roma, cari se iviseră îndată după așezarea Paleologilor la Constantinopol și duseseră atunči la sinodul din Lyon, stăpâniră iarăș cercurile conducătoare din cetatea împărătească.

(1) Hurmuzaki, I², pp 148—9, no. CXII.
(2) «Iure dioecesano dinoscitur fore subiecta.»
(3) V. Hurmuzaki, I², pp. 198—200, no. CXLVIII.
(4) *Ibid.*, pp. 158—9, n-le CXXII—III.

Ba încă însuş Ioan al V-lea, care făcuse cu greu drumul la Buda, se hotărî să facă pe acela, care nu eră mai uşor, la Avignon, la Curtea Papei, în 1369. Şi Patriarhul chemă în numele său şi al fraţilor săi din Alexandria şi Ierusalim, precum şi a Sinodului său, pe toţi episcopii Răsăritului la *sinodul ecumenic*, ce se va ţineà «după chipul celor şapte sinoade ecumenice» mai vechi. Intre cei chemaţi eră şi «episcopul celei dintâi Iustiniane, al Ohridei şi toată Bulgaria», a cărui situaţie pe atunci eră de sigur prea umilă ca să se fi gândit cinevà a-i supune Scaunele noastre arhiereşti (1).

Când Impăratul se întoarse din Apus, aproape fără nici un folos, bizantinismul intolerant îşi reluă drepturile. El nu mai aveà în faţa sa un rege ungur gata de cruciate pentru refacerea Imperiului latin de Constantinopol. Se trimese pentru cercetare în chestia episcopiei şi a propagandei catolice dicheofilaxul patriarhal preotul Daniil Kritopulos, care legă îndată relaţii duşmane lui Iachint, poate şi cu Mitropolitul de Vidin. Am explicat aiurea, în «Istoria Bisericii Româneşti», în ce chip, după cererea Domnului şi boierilor, ca acest Daniil să fie sfinţit Mitropolit în locul lui Iachint, pe care Patriarhul, din partea lui, îl credeà «călcător şi despreţuitor» al Bisericii, acest cleric, care căpătă la călugărire numele de Antim, fu hirotonisit numai pentru «o parte a Ungrovlahiei», a «prea sfinţitei Mitropolii a Ungrovlahiei», deci ca sufragant al lui Iachint, nu ca Mitropolit neatârnat pe lângă acesta (2).

In acest fel se rezolvià o chestie personală şi i se dădeà Mitropolitului bănuit de slăbiciune faţă de Latini, de trădare chiar, un tovarăş, cu acelaş rang, menit să-i supravegheze purtările. A fost Daniil-Antim la început chiar episcop al «părţilor de către Severin», supt un domn care aveà Severinul cu voia regelui Ungariei, suzeranul său, e drept, — o turburare a bunelor relaţii intervenì numai în 1373 (3) — dar care, de sigur, nu îndrăznià să întemeieze acolo o Mitropolie ortodoxă pe ruinele vechii episcopii catolice din veacul al XIII-lea? Credem că nu. Caracterul personal al lui Antim se păstrează şi mai târziu. Dovadă despre aceasta e petrecerea lui permanentă în Constantinopol, luând parte la toate sinoadele, la cari i se dăduse rangul episcopilor *in partibus* de Melitene, precum un asemenea rang se dăduse, deşì nu la început, şi lui Iachint (4). Intâmplător i se

(1) Miklosich şi Müller, I, pp. 491—2, no. CCXXXIV.
(2) *Ibid.*, pp. 532—4.
(3) *Lupta pentru Vidin*, pp. 993—4.
(4) Locurile în cari e pomenit sunt adunate în Hurmuzaki, *l. c.*

zice noului Mitropolit și «celălalt al Ungrovlahiei», fără ca de aici să rezulte o paritate, căci, dacă existà *celălalt* Mitropolit, nu existà și *cealaltă Mitropolie*. Și mai ales nu existà, într'o țară aproape fără reședință domnească, *Scaune de Mitropolie sau de episcopie*. Să nu uităm nici aceea că după câtevà luni, când e vorba de hirotonisirile de episcopi ce ar face noul Mitropolit al Haliciului, de care va fi vorba îndată, i se indică un singur Mitropolit al Ungrovlahiei drept colaborator (1).

Și opera de înaintare a bizantinismului religios, necontenit în serviciul celui politic, înaintà. La 5 Novemvrie 1370 moare regele Poloniei Casimir, și *Ludovic capătă de lucru în această grea moștenire ce-i revenià;* se adăugiau încurcăturile cu Venețienii în Dalmația, cari îngăduiră strivirea din toamna anului 1371 a Sàrbilor.

Incă din 1368, în luptă cu Ștefan Uroș, cumnatul lui Vlaicu Vodă,—«Ștefan acela Uroș, care-și zice autocrat al Serbiei și Romaniei»,—noul Despot sârbesc Uglieșa recunoșteà legitimitatea stăpânirii bizantine, bisericești și politice, în părțile Macedoniei, unde Dușan așezase un Patriarh necanonic și hirotonisit de sine însuș (αὐτοχειροτόνητον) și arată că, după cererea sa, trimesul patriarhal, Mitropolitul de Nicea, a restabilit nexul tradițional (2). Deci în Maiu 1371 Filoteiu arată că, după ce Constantinopolul bisericesc a fost lipsit, un timp îndelungat, de «Mitropoliile din părțile Serbiei», după ce Dușan—numit rege, nu Impărat: ὁ κράλης, ὁ κῦρις Στέφανος ἐκεῖνος—le-a supus arhiepiscopului—nu Patriarhului—de Ipec, Ioan Uglieșa, Despot bizantin—prin urmare fără îndoeală legat prin căsătorie cu casa Paleologilor—și «domn (κύριος) al țerii mai vecine cu părțile noastre», a readus la unirea cu «Mama Bisericilor», nu numai bisericile sale, ci «acele biserici», ale întregii Serbii (3).

Peste câtevà luni moartea, pe câmpul de luptă, a lui Uglieșa, care-și căpătase dreptul la sprijinul bizantin, deschideà această chestie din nou, cu atât mai mult, cu cât în Decemvrie 1371 se săvârșià și Ștefan Uroș (4). Și în acelaș timp reîncepe ofensiva latină: în Octomvrie 1373 congresul din Teba al principilor franci din

(1) Miklosich și Müller, I, p. 579.

(2) *Ibid.*, pp. 562—4, no. CCCVI. In acest act Uglieșa își zice — ca și fratele, Craiul Vucașin, — și Βασιλεία μου (p. 562).

(3) *Ibid.*, pp. 553—5, no. CCC. Se poruncește la Salonic reluarea pomenirii Patriarhului, trimețându-se acolo și exarh *ibid.*, p. 564 și urm.).

(4) Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 440.

părţile răsăritene, peste un an simulacrul de Unire în Constantinopol (1). Toate se fac însă fără participarea Ungariei, care priveşte chiar neputincioasă la trecerea lui Vlaicu de partea Turcilor, cari-l ajută să se aşeze în Nicopol (prin 1374) (2). De alminterea la 1376 începe, pentru trei ani, *o nouă ceartă dinastică*, în Constantinopol, între Ioan al V-lea şi nepotul său Andronic, împiedecând mersul firesc al acestei tendinţe spre unitatea bisericească în formele tradiţionale.

VI.

In acest timp se reieà — dar nu fără solicitări din partea locului — o acţiune mai veche în părţile Rusiei, unde, cu toată comunitatea de rassă şi de limbă, ba chiar cu toată vizita făcută la Târnova de Mitropolitul Chievului şi întregii Rusii (3), înrâurirea ierarhică a Patriarhilor slavi din Balcani nu putuse răsbate niciodată, şi deci ea nu putuse răsbate nici în acele părţi *rusovlahe*, în acele părţi «româneşti de către Rusia», unde prin anii 1360 erà să se întemeieze, printr'o revoltă fericită împotriva regelui Ludovic, ţara neatârnată a Moldovei.

După cnejii Andreiu şi Lev, se strecoară în stăpânirea Rusiei Mici, scăzute ca teritoriu şi însemnătate, cneazul Gheorghe, supt care ţara, adesea prădată de Tătari, se împărţì de fapt între familiile nobile. In părţile Haliciului nu stăpânià Gheorghe, ci apărù trecător ducele german de Glogau Henric, pentru ca să fie înlocuit îndată de Mazovianul Boleslav, soţul unei fete a prinţului păgân Gedimin din Lituania. El murì otrăvit de fruntaşii ţerii, cari nu voiau pe acest propagandist catolic.

Cazimir, regele Poloniei, soţul celeilalte fete a lui Gedimin, se folosì de moartea socrului pentru a cere şi luà moştenirea cumnatului. Pe la 1340 el respinse pe Tătari şi luă Galiţia, căreia trebuì să-i lase însă o deplină autonomie. Chiar şi părţile Lembergului şi Haliciului îi fură deplin asigurate numai după o luptă cu cnejii litvani, între cari şi Iurg Koryatowicz, la 1352 (4).

Indată după cucerire, *el cerù dela Constantinopol o nouă organizaţie ortodoxă pentru aceste ţinuturi de veche şi îndărătnică ortodoxie.* N'am la îndemână scrisoarea «adusă de Grigorowicz din

(1) *Lupta pentru Vidin*, pp. 994-5.

(2) *Századok*, 1900, pp. 614-5, no. XIV.

(3) Jireček, *Gesch. der Bulgaren*, p. 315, nota.

(4) Caro, *Geschichte von Polen*, II, p. 222 şi urm., 295-6.

Turcia» care s'ar aflà în Zubrzycki, *Kronika miasta Lwowa*, după Caro (1): e probabil scrisoarea din culegerea bizantină a lui Miklosich și Müller. Casimir arătà și Papei la 1351 că aici s'ar puteà face șapte episcopate (2) și că Biserica locală a avut odată Mitropoliți, un Nifon, un Petru, un Gavriil, un Teodor (3). Avem un fragment din scurta și cuprinzătoarea scrisoare a regelui către Patriarhie. Pe acel timp și răsboiul pentru coroana bizantină începuse, Ioan Cantacuzino nu ținea Capitala și nu dispuneà de Patriarh (4). Acesta ținù seamă deci de argumentele «Craiului Lehiei și al Rusiei Mici» și ale regilor (ῥηγάδες) Rusiei pe cari-i dădeà ca atârnători de dânsul: că «toată țara piere acum din lipsa de lege» și întărì pe Antonie, urmașul celor de mai sus, ca ales de Casimir, de zișii regi și de nobilii (ἄρχοντες) țerii. Amenințarea că altfel «va fi nevoie să botezăm pe Ruși în credința latinilor» nu contribuise puțin la acest rezultat (5).

Când puterea trecù la Cantacuzino, și cum lupta pentru Galiția urmà, se făcură puternice stăruințe din cealaltă parte. La 1347 Ioan al VI-lea recunoșteà că Patriarhul scos de dânsul greșise, ca în multe privințe, și în aceasta, pentru care-și meritase soarta. Singurul Mitropolit cu dreptul de a păstorì Rusia întreagă va fi de acum înainte al Chievului, care e recunoscut deci ca «ierarh a toată Rusia». Episcopia Haliciului și celelalte îi vor fi supuse ca și până acum, și se va face judecată împotriva arhipăstorului din Haliciu. «Regele a toată Rusia», Simion, care stăruise în acest sens, fu înștiințat de hotărîre (6). Se știe că acel Simion cel Trufaș, mare cneaz al Moscovei, erà aliatul lui Olgierd fiul lui Gedimin, care luă în căsătorie o principesă de Tver (7). «Regele» Vladimirului, întitulat «nepot» (ἀνεψιός) al Impăratului, și Liubart, unul din cnezii litvani, primiră și ei astfel de înștiințări în folosul lui Teognost al Chievului (8), precum vor fi primit și celelalte căpetenii rusești, căci Scaunului chievian, de străveche întemeiere, i se supuneau, pe lângă Hali-

(1) *L. c.*, p. 607.
(2) *Ibid.*, p. 609.
(3) Pentru încercarea de Mitropolie rusească de confesiune latină în 1363, v. *ibid.*, p. 611.
(4) *Latins et Grecs*, p. 213.
(5) Miklosich și Müller, 1, pp. 377-8, no. CCCXVIII, *fără dată*.
(6) *Ibid.*, p. 261—3, no. CXVII.
(7) Rambaud, *Histoire de Russie*, p. 150.
(8) Miklosich și Müller, I, pp. 265-6, 267—71.

ciu şi Vladimir, unde erà reşedinţa (1), Chelm, Przemysl, Luck şi Tver (2). Mai târziu Patriarhia interveni ca să împace pe acest Teognost, *„născut şi crescut la Constantinopol“* (ἐκεῖσε γεννηθεὶς καὶ τραφείς), cu Mihail cneazul de Tver, care-l pârà că, oprindu-se şi el în părţile polone, nu cercetează «partea» — cf. οὐχ ἑνὸς δὲ μέρους, ἀλλὰ πάσης Ῥωσίας cu titlul celui de al doilea Mitropolit muntean — de către Chiev şi Lituania (3).

Doi ani după încheierea păcii care asigură regelui Poloniei stăpânirea liniştită a Galiţiei, Alexie, *localnic din Rusia,* recomandat de cneazul Ioan, e recunoscut de Patriarhie ca urmaş al lui Teognost, dar cu afirmarea dreptului ce are şi va exercità de acuma Scaunul bizantin de a numi el, *din Constantinopole,* de unde fusese Teognost, noii ierarhi a toată Rusia (4). Pentru instalarea noului mare Vlădică rusesc veni din partea Patriarhului însuş skeuophylaxul Gheorghe Perdikes, persoană cunoscută şi importantă, întrebuinţată şi în alte asemenea misiuni. Iar un Teodorit, tot Rus, care, prin cneazul Tverului, încercase a se impune, fu anatematisit solemn (5). O intervenţie mai hotărîtoare decât aceasta nu se puteà: *din Constantinopol, prin Constantinopol şi pentru foloasele politice ale Constantinopolei trebuiau să vie deci conducătorii Bisericii ruseşti reunificate.*

Din ce în ce mai mult se ridică însă puterea lui Olgierd Litvanul, pe care Ruşii moscoviţi îl văzură de trei ori pe pământul lor şi care strivi pe Tătarii ce-i stăteau în cale. Aceasta însemnà pentru Bizantini nevoia unei Mitropolii lituane deosebite. In timpuri foarte grele pentru Impărat, supt presiunea ameninţării osmane, la 1361, Ioan al V-lea Paleologul, restabilit în Constantinopol, trebui să hotărască între Alexie pe care-l atacă în drepturile sale un anume Roman, ales în Litvania, şi între acesta. Pentru ca amândouă părţile să fie mulţumite, se lăsă lui Roman Polock, Tver, Novgorod şi episcopatele Rusiei Mici. Dar el nu se mulţumi cu aceastea, ci porni pe Olgierd la marile lui prăzi păgâne. Iarăş Perdikes, împreună cu sachelariul Patriarhiei, trebuiră să călătorească în Rusia.

In Iunie 1370 plecau aceşti soli bizantini, având însărcinarea lor şi pe lângă Dimitrie şi alţi «regi a toată Rusia», a căror datorie erà să se lupte împotriva acestui ἀσεβής, lipsit de evlavie

(1) *Ibid.*, pp. 351-3.
(2) *Ibid.* şi p. 271, no. CXXI.
(3) *Ibid.*, pp. 320-2.
(4) *Ibid.*, pp. 377—8.
(5) *Ibid.*, pp. 350—1, no. CLVII.

*

pentru creştinătate, care erà Olgierd (1). Litvania fu supusă deci Chievului (2). Erà a doua zi după moartea lui Casimir, moarte care deschideà o mulţime de probleme.

De dânsul, de interesele lui polone, nu voise să ţie seamă Bizanţul, probabil din cauza tendinţelor catolice pe cari crezuse că le descopere în acţiunea lui. De Olgierd îi despărţià pe Constantinopolitani îndărătnicia în păgânătate a acestuia, îndărătnicie în care îşi sfârşì zilele la 1377. Toată solicitudinea se întoarse deci asupra Ruşilor răsăriteni, asupra Chievului totdeauna credincios.

La 17 Noemvrie 1370, Ludovic, regele Ungariei, moştenitor de drept al regatului polon, erà încoronat la Cracovia, în prezenţa singurilor episcopi catolici. Omul erà prea bine cunoscut ca să se poată crede că va fi ca tolerantul Casimir un organizator al ortodoxiei în ţinuturile ruseşti ale ţerii sale. In acelaş an când Patriarhia luà hotărîri menite a combate catolicismul în Ţara-Românească, îndoind persoana Mitropolitului, în Iulie, se înfăţişau la Roma doi Minoriţi germani din Polonia, ca reprezentanţi ai lui Laţco Vodă, «Voevod moldovean, dintre Români» («partium sau nationis Wlachie») şi biruitor asupra Tătarilor, ca să ceară desfacerea de episcopia ortodoxă a Haliciului a cetăţii sale de reşedinţă Siretiul şi întemeierea aici a celei dintâi episcopii latine canonice pentru neamul nostru, şi nu pentru stăpânitorii noştri, cum fusese a Cumanilor (3).

Răspunsul fu dat de Patriarhie în Maiu 1371. Fără să mai întrebe pe Ludovic, care n'ar fi cerut aceasta, ea recunoscù din nou pe Antonie, acelaş cu Antonie cel recomandat în zilele lui Casimir, ca Mitropolit şi-i supuse Chelm, Tver (4), Przemysl şi Vladimir, punându-l în legătură cu al Ungrovlahiei pentru hirotonii (5).

Erà pe vremea aceea vreun Vlădică în Moldova? Faptul că Ştefan cel Mare «înfrumuseţează» mai târziu la Rădăuţi mormintele strămoşilor săi Bogdan şi Laţcu Vodă arată că ei au fost îngropaţi amândoi acolo, în vreo modestă mânăstire, poate durată numai din lemn. In fruntea ei stăteà un egumen, care-şi luà dreptul—ca, mai târziu, alţi egumeni de datină patriarhală în Ardeal — de a sfinţì

(1) *Ibid.*, pp. 425-33, 434-6, 516-7.
(2) *Ibid.*, p. 525-7, no. CCLXXI.
(3) Hurmuzaki, I², pp. 160—1.
(4) Nu e pomenit în actele precedente pentru el.
(5) Miklosich şi Müller, I, pp. 578—80, no. CCCXXIX. Data e clară: 6879. Cf. Gelzer, în «Zeitschrift für Kirchengeschichte», an. 1892, p. 263, nota 1.

preoți fără să aibă pentru aceasta deslegare canonică. De o episcopie am văzut din actul privitor la întărirea lui Antonie de Haliciu că nu poate fi vorba, între această cetate episcopală și aceea a Țerii-Românești negăsindu-se vreun alt Scaun canonic. Organizația catolică a Moldovei supt Lațcu a fost, nu o iscodire diplomatică în vederea întăririi principatului, ci o realitate, cu totul firească dacă ținem seamă de faptul descălecării din Maramurășul încă fără vieață bisericească ortodoxă a nouăi «țeri a Moldovei». La 9 Martie 1371 se face cel dintâiu episcop de Siretiu, și peste vreun an, la 25 Ianuarie 1372, Papa îndemnà pe Lațcu să nu se lase adus înapoi la schismă de soția sa rămasă ortodoxă (1). *Ea nu puteà să fie decât o principesă rusă, de sigur dintre Malorușii cari întraseră tocmai, păstrându-și privilegiile, supt stăpânirea Poloniei.*

Un singur lucru e sigur în ce privește sfârșitul lui Lațco: că a murit în Moldova, și nu în vreun exil provocat de răscoala supușilor săi și că și-a găsit odihna, *evident prin îngrijirile acestei soții rămase ortodoxe,* în cuprinsul bisericii de îngropare a Domnilor moldoveni.

Cine a fost acea rudă a sa, Margareta, aceeaș ca și Mușata celor mai vechi anale, care se înfățișează în acte latine ca ocrotitoare a Dominicanilor, cărora le făcù la Siretiu o mânăstire, unde-și alese și locul de îngropare, și care căpătă dela fiul ei Petru Vodă, zis al Mușatei, pentru călugării ei venitul cântarului orășănesc, la 1384 (2)? «O rudă a familiei regale unguresti», ziceam cândvà pentru a se înțelege de ce între Petru și regele Poloniei Vladislav Iagello, soț al Hedvigei, fiica lui Ludovic cel Mare, erà o înrudire, pe care o și mărturisește în actul de zălog către el a Ținuturilor polone dela Nordul Moldovei. Dar Alexandru cel Bun, nepotul lui Petru, se despărți de Ringala, ruda lui Vladislav Iagello, principesă litvană, pentrucă descoperise o înrudire a sa, neîngăduită canonic, cu aceasta (3). Inrudirea de aproape a lui Mircea cel Bătrân cu Iagelonizii, care se vede dintr'o scrisoare a lui către rege, trebue căutată în căsătoria lui cu o principesă moldoveancă. Ținând seamă de toate aceste fapte: îndărătnicia ortodoxă a soției lui Lațcu, simpatiile latine ale Margaretei, care e totuș de acasă Mușata, deci Româncă trecută la catolicism, înrudirile cu neamul iagelonic ale dinastiei moldovenești, și, în sfârșit, înfățișarea, în cronică și în

(1) Brevul, in Baronius, XXVI. Cf. Dobrescu, *l. c.*
(2) *Studii și documente*, I-II, p. XLIX.
(2) *Ibid.*, p. XXIX.
(3) *Ibid.*, p. XXXI.

inscripţiile de mormânt dela Rădăuţi, a întregului şir de vechi Domni ai Moldovei ca o singură familie, ba chiar faptul păstrării Rădăuţilor ca necropolă şi dela Petru înainte—să ne amintim schimbările locului de îngropăciune pentru Domnii munteni, Tismana, Cozia, Dealul, Argeşul, pe când dincoace singură Bistriţa şi odată poate şi Neamţul, iar Putna mai târziu, urmează Rădăuţilor—, aş admite astăzi că Muşata, care-şi zise în legea cea nouă Margareta, erà dreapta fiică a lui Laţco latinizantul cu principesa rusă care nu voì să-şi lase legea.

Curentul catolic erà atotputernic atunci în aceste părţi, mulţămită lui Ludovic. El nu se sfiì să înlăture, la 1375, pe Mitropolitul ortodox din Haliciu şi să aşeze în loc, cu binecuvântarea Papei, pe un catolic (1). Locţiitorul autonom, în calitate de vasal, al regelui Ungariei erà, de altfel, încă din 1372, catolicul duce Vladislav de Oppeln (2). El e acel care căpătă bula de constituire, prin care şi Przemysl şi Vladimir, unde şi înainte se încercase numirea de episcopi latini, erau supuse Mitropoliei haliciene catolice (3).

Siretiul nu apare însă la această dată. De bună seamă că în Moldova se săvârşise acuma schimbarea care dădù Scaunul din Siretiu unuia din cnezii ruso-litvani cari-şi căutau acum aiurea adăpostul. Pe când doi din Koryatowicz se aşezau în Maramurăş, unde se făcù pentru ei un ducat rusesc, al treilea, Iurg, se aşeză Domn în locul lui Laţcu, care-şi încheiase, prin moarte naturală, stăpânirea. Şi după ce în colecţia d-lui Kozak s'a dat lectura exactă pietrei de mormânt a Doamnei Anastasiei, ctitora mânăstirii, — căreia-i dăruì Coţmanul, zestrea ei —, fiică a lui Laţcu Voevod, cred că această moştenitoare a Moldovei, organizată politic pe bază de strictă răzăşie, aduse drepturile ei lui Iurg. Muşata erà deci *soră mai mică* şi, măritată cu un boier, *poate chiar cu un străin,* ea nu puteà să ridice în rândul întâiu pretenţii, pentru fiii ei, Petru, Roman şi Ştefan, dintre cari cel de-al doilea poartă un nume caracteristic galiţian, în legătură cu vechile dinastii maloruse, iar ceilalţi, nume ale marilor sfinţi latini, ocrotitori ai Ungariei.

In acest timp în Rusia Mare erà un haos. Roman, Mitropolitul litvan, murise luptând cu Alexie, şi împotriva acestui din urmă se ridică acel cleric constantinopolitan chiar pe care Patriarhul îl tri-

(1) Şi în 1320 se numise un episcop catolic de Chiev pentru vechea «Galathea» (Galiţia, Haliciu); Caro, *l. c.*, p. 608.

(2) Caro, *l c.*, p. 379.

(3) Theiner, *Monumenta Poloniae*, I, pp. 712-3.

misese în cercetare, Chiprian, «călugăr al Patriarhiei» (1). In 1380, după moartea şi a lui Alexie, chestia se discută la Constantinopol, şi intrusul erà apărat călduros de cunoscutul misionar diplomatic al Patriarhiei, arhiepiscopul de Nicea. Totuş fu numit ca Mitropolit canonic Pimen (2). Erà un act de autoritate, şi Patriarhul Nil, a doua zi după împăcarea dintre Ioan al V-lea şi nepotul său de fiu, începeà iarăş ofensiva sa. Ea dădeà Vidinului, după cererea lui Straşimir, deci în legătură cu orientarea lui Vlaicu Vodă însuş, cuprins, la sfârşitul Domniei sale, într'un conflict, rămas destul de obscur, cu Ungaria (3), un episcop canonic, un Mitropolit legitim pentru Bulgari, pe Casian, cleric violent şi nedibaciu, care căzù apoi prin păcatele sale, pierind în lume după ce provocase moartea unui călugăr nesupus (4). Chiprian fu chemat, chiar la 1387, în judecata Scaunului patriarhal (5) pentru ca în 1389 numai să-şi capete deplina recunoaştere, atunci când Pimen mergeà la Turci şi luà dela ei ajutor împotriva Constantinopolei care nu mai voià să-l primească. Erà anul în care se dădù lupta dela Cosovo şi căzù Sultanul Murad lângă trupul cneazului Lazăr, învins de dânsul (6).

In 1387 însă Hedviga, fiica lui Ludovic cel Mare, făceà în Galiţia, în ţerile ruseşti, călătoria ei de cucerire, *ca moştenitoare a unor vechi drepturi ungureşti mai mult decât ca nepoată a regelui polon Casimir*. Se înfăţişă înaintea ei şi a noului ei soţ, — nepotul lui Olgierd, Iagiello, care luase, la botezul său, cu câtevà luni înainte numele cel nou de Vladislav, — Petru al Muşatei şi făcù omagiul său dând bani cu împrumut şi primind în schimb ca zălog pământul din Nordul Moldovei sale (7).

Pentru a primì acest jurământ, trebuià un episcop ortodox, ceeace arată că la această dată Margareta, sprijinitoarea îndărătnică a catolicismului, nu se mai află în vieaţă. *Moldova nu-l aveà, şi nu-l aveà nici această Ruso-Litvanie*, de vreme ce trebuì să se recurgă la Chiprian de Chiev, care întinse crucea rudei regelui său.

(1) Οἰκεῖον καλόγηρον; *ibid.*, p. 118.
(2) Miklosich şi Müller, I, p. 12 şi urm., no. CCCXXXVIII.
(3) *Lupta pentru Vidin, passim.*
(4) Miklosich şi Müller, II, pp. 28—30, no. CCCXLV. Şi boierii din Novgorod erau mustraţi pentru nesupunere (*ibid.*, pp. 31—4, no. CCCXLVIII.
(5) *Ibid.*, pp. 98—9, no. CCCXCIII.
(6) Miklosich şi Müller, II, p. 116 şi urm.
(7) Hurmuzaki, I, pp. 295—6, no. CCXXXV. Cf. Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, p. 177.

Deci numai după această dată se putù cere dela Constantinopol un Mitropolit pentru Moldova. Căci, de sigur, a fost și aici o cerere din partea «Domnului și a boierilor săi», și nu o trimetere de-a dreptul, pentru care Bizanțul nu erà nici destul de tare, nici destul de îndrăzneț și care, pe lângă aceasta, ar fi știrbit drepturile Haliciului și ar fi îngustat pe ale regelui Poloniei în această provincie vasală monarhiei sale, prin calitatea de suzerană moștenită de Hedviga dela părintele ei.

Cine a putut face o asemenea cerere? Cred că Petru însuș, care până la sfârșit — în 1391 încă — avù atenții pentru Biserica latină din Statul său și care n'ar fi ridicat împotriva sa toate interesele legate de dânsa, chiar după plecarea lui Andreiu Wassilo, cel dintâiu episcop de Siretiu, din care se făcù *cel dintâiu episcop pentru Lituania*, cu Scaunul în Vilna încă păgână. Petru se mulțumì să primească în Moldova pe călugării olteni din tagma de cărturari a lui Nicodim și să înalțe pentru ei mânăstirea Neamțului (1). Rămâne deci ca o cerere pentru Mitropolie, *care jignì și pe Munteni, „Domni a toată Țara-Românească“, și consacră un separatism accidental,* să se fi înaintat de Roman, care în toate se înfățișează ca organizator și care înălță în cetatea făcută de dânsul la vărsarea Moldovei în Siretiu și numită după numele său o clădire bisericească destul de însemnată ca să se poată cuprinde supt lespezile ei rămășițele soției sale Anastasia, botezată poate de fiica, omonimă, lui Lațcu (2). El, Domnul până la Mare, al «Parathalasiei», va fi avut poate și o stăpânire trecătoare la Cetatea-Albă, *căci ce alt înțeles puteà să-l aibă acest titlu?* Și aici el găsì mormântul Sfântului Ioan cel Nou, chinuit cu șaizeci de ani înainte.

In preajma lui va fi fost, de sigur, o mânăstioară de călugări. Purtà oare egumenul de acolo titlul de Vlădică, îndeplinià el, ca în părți românești mai patriarhale, funcția de hirotonisitor, fără să aibă, ca acela dela Peri în Maramurăș, mânăstire a Voevozilor români ai țerii, calitatea de exarh într'o stavropighie patriarhală? Credem că nu. Actul de pregătire a împăcării Moldovei cu Patriarhia, în 1401, spune un singur lucru: că autoritatea Scaunului ortodox de Haliciu puteà fi socotită ca întinzându-se asupra acestui Asprokastron, unde va fi avut un rost ca acela de mai sus clericul menit

(1) V. cartea mea *Mânăstirea Neamțului*, Vălenii-de-Munte 1913.
(2) V. Melhisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 103. Cf. cartea mea *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, II, p. 531.

a fi cel dintâiu episcop, apoi—ca și cel de Haliciu—și Mitropolit al Moldovei (1).

Indată după lupta dela Cosovo, Bizanțul amenințat întră în legături cu Ungaria noului rege Sigismund, până la hotarele căreia venise primejdia. Călătoria la Constantinopol a Maramurășanului Drag aveà de sigur caracterul unui act politic în acest sens (2). Asemenea relații îngăduiau așezarea la Vidin,—peste drepturile Patriarhiei din Târnova, asupra căreia se pregătià cea de-a doua mare lovitură osmană,—a Mitropolitului Ioasaf, cerut, și acesta, de Strașimir, «prea înălțatul Impărat al Bulgarilor» (3). In anul căderii Capitalei bulgărești, 1393, arhiepiscopul de Betleem, cunoscător al părților de peste Dunăre și pe care-l vom găsì și la noi, erà însărcinat să meargă în Rusia (εἰς τὴν Ῥωσίαν) pentru anume «slujbe bisericești» (4), cari nu ne privesc pe noi.

Incă din acest an 1393 iscălià în Sinod un Mitropolit de Maurovlahia (5). Numele său erà Ieremia, și venise din Constantinopol în părțile Domniei celei nouă. Dar nu fusese primit acolo, *cum nu găsise primire nici un înaintaș, Teodosie, de sigur numit și el episcop pentru Maurovlahi* (6). Domnul țerii și boierii țineau la episcopi locali, Iosif și Meletie, — doi episcopi (poate la Rădăuți și Roman cu chiliile), *pentrucă și în Țara-Românească episcopatul erà dublu.*

Trebue să înțelegem, de sigur, lucrurile astfel: Pentru *aceștia* fusese cerută hirotonia, fără a-i trimete însă înaintea Patriarhului. Dar, potrivit cu datina ce se făcuse, li se refuzase aceasta — ca în cazul Rusului Pimen și în alte împrejurări —, trimețându-li-se obișnuitul cărturar, grec din Constantinopol, din «chiliile» Ecumenicului.

Iosif erà, se spune într'un act mai târziu, localnic și συγγενὴς al Voevozilor de atunci, Alexandru și fratele său Bogdan. De aici s'a făcut un Iosif «Mușat», membru al dinastiei. Cuvântul grecesc înseamnă numai: «de acelaș neam». Textul bizantin nu vrea să spuie altcevà decât că Iosif erà Român.

(1) O listă de episcopi cuprinde în adevăr un Asprokastron la gura Niprului și poate s'a întrebuințat locul de mai sus. Gelzer, *loc. cit.*, p. 253.

(2) Miklosich și Müller, II, pp. 156-7, no. CCCCXXVI.

(3) *Ibid.*, p. 161 și urm., no. CCCCXXXIV.

(4) *Ibid.*, pp. 171—2, no. CCCCXXXVIII; p. 194 și urm., no. CCCCL.

(5) *Ibid.*, pp. 167, 170, no. CCCCXXXV; p. 174, no. CCCCXL; p. 178.

(6) Ὁ κῦρ Θεοδόσιος ἐκεῖνος; *ibid.*, p. 53.

Se răspingeà astfel învinuirea că el și tovarășul său ar fi fost «episcopi sârbi» (σερβοεπίσκοποι), nu numai de *cartea* slavonă a lui Nicodim, Sârb de naștere, dar și de ierarhie sârbească. Pentru a pune capăt tuturor pârilor se adauge că s'a făcut, pentru Iosif, convingerea unei hirotonisiri canonice la Haliciu.

De cine poate fi vorba în această târzie și ciudată revenire? Scaunul Haliciului erà el ocupat, *de fapt*, înainte de 1391? Foarte probabil nu. In acest an însă Tagaris, vestitul aventurier bisericesc, care, simulând apoi și o unire cu Roma, hirotonisì episcopi din Siria la Tebriz, de aici în insulele Arhipelagului și până în munții Maramurășului, dădù lui Simion, noul egumen din Peri, hirotonia pentru Haliciu și mai târziu Patriarhul îi recunoșteà numai dreptul de succesiune la moartea celui ce se aflà în funcțiune (1). Mai târziu episcopul de Luck, respins în cererea sa la Constantinopol, se improviză, cu voia regelui, episcop de Haliciu. In Octomvrie, Patriarhul îl scoteà dela Luck, dar nu spuneà nimic despre soarta Haliciului (2).

Unul sau altul vor fi dat episcopului moldovean hirotonisirea, de care totuș aveau nevoie. Mai probabil cel din urmă, *care erà de sigur primit de rege*, oricum l-ar fi judecat Constantinopolitanii.

Roman Vodă se împotrivì până la capăt acestora, și, când el fu prins și dus în Polonia, politica lui religioasă fu urmată de ultimul fiu al Mușatei, Ștefan. In August se pierduseră toate speranțele pentru Ieremia, și i se gătì un adăpost la Târnova, a doua zi după cucerirea turcească a acestui oraș (3).

In zadar se strecurară trimeșii patriarhali, episcopul de Mitilene și cunoscutul episcop de Betleem (Ianuarie 1397). Patriarhia afurisì țara întreagă, cruțând numai cele două mânăstiri, a Maicii-Domnului și a Sf. Dumitru, cari atârnau la 1395 de «Isaac cel din Rusovlahia», un «arhiereu» și pe cari Patriarhul le primì asupră-i poate ca stavropighii, — în care caz Isaac ar fi ctitorul inchinător (4). Neînduplecate se arătau amândouă părțile. Cel mult dacă afurisenia fu ridicată deasupra poporului nevinovat. Numirea ca dichiu patriarhal a protopopului moldovenesc Petru (Maiu 1395) nu reușì să aducă pacea (5).

Trebuì o nouă și mare nenorocire în Bizanț, pentru ca această trufie să se plece. O știm care e. Baiezid, urmașul lui Murad, asedià

1) *Ibid.*, pp. 157—8, no. CCCCXXVII.
(2) *Ibid.*, pp. 180—1, no. CCCCXLV.
3) *Ibid.*, p. 223, no. CCCCLXXII.
(4 *Ibid.*, p. 241, no. CCCCLXXXVIII.
5) *Ibid.*, p. 241 și urm.

încă în 1391 Constantinopolea, pe care alergară să o scape cruciaţii. Cavalerii Apusului erau aşteptaţi în cetate, iar peste puţin veniau în Bosfor corăbiile lui Boucicaut, aventurosul guvernator al Genovei. Şi, după plecarea sa, mai mult fără ispravă, şi Impăratul Manuil luă, în Decemvrie 1399, drumul către puterea şi banii Apusului(1). Stătù mult timp acolo, şi ruda sa Ioan al VII-lea îi ţinù locul la Constantinopol.

Incă din 1397 Patriarhul scrisese în Rusia pentru o unire cu regele Ungariei(2). O nouă scrisoare, desperată, cereà pentru scăparea Constantinopolei şi aurul strâns în folosul bisericilor şi mânăstirilor (3). Cedarea faţă de Moldova, darnică, de sigur încă de atunci, se impuneà.

Cu voia de a ridicà afurisenia cu totul, de a pune în Scaun pe Iosif, ca unul ce fusese cu dreptul hirotonisit, plecau în Moldova Grigorie călugărul şi diaconul Manuil Archon la 26 Iulie 1401. Se înţelege ce a urmat.

Alexandru Vodă care se plângeà că «se pare că avem episcop, dar n'avem», aveà norocul de a-şi începe Domnia, mulţămită unei împrejurări externe prielnice, cu organizarea canonică a Bisericii moldovene, căreia peste câtevà luni, odată cu aducerea dela Cetatea-Albă a oaselor Sfântului Ioan celui Nou, îi dădeà loc de reşedinţă în Capitala lui Petru Vodă, Suceava.

---

1) *Geschichte des osmanischen Reiches*, I şi recenta lucrare rusească a lui Vasiliev, despre călătoria lui Manuil.

(2 Miklosich şi Müller, II, p. 280 şi urm., n-le DXV şi urm.

(3) *Ibid.*, p. 359 şi urm., no. DLVI.